

Archeologisch Veenkoloniën

Ruim vijftien jaar geleden begon provinciaal archeoloog Henny Groenendijk aan de grootste archeologische inventarisatie ooit in Oost-Groningen verricht. De opzienbarende resultaten van dit onderzoek verschijnen binnenkort in de uitgave *Op zoek naar de horizon*. Dit boek is vooral ook een pleidooi voor behoud van de kwetsbare prehistorische vindplaatsen die, in de landbouwintensieve Veenkoloniën en Westerwolde, met de dag meer gevaar lopen te verdwijnen.

Groenendijk noemt de situatie alarmerend, aldus de journaliste en tekstschrijver Stege.

De grootste bedreiging voor archeologische vindplaatsen in Oost-Groningen is de landbouw. Prehistorische vondstlagen bevinden zich vlak onder het aardoppervlak en lopen groot gevaar als de grond regelmatig intensief wordt bewerkt. Veel

Henny Groenendijk tijdens een opgraving nabij Scheemderzwaag, foto Elmer Spaargaren.

erfgoed en Westerwolde

Martien Stege

belangrijke vindplaatsen zijn hierdoor al verloren gegaan. Maar ook zandverstuivingen kunnen een bedreiging vormen: een flinke storm blaast al gauw twee centimeter van het aardoppervlak weg. Als deze grond vervolgens weer wordt omgeploegd, kan dat leiden tot de vernietiging van een belangrijk stuk bodemarchief. *'Aan deze ontwikkeling kunnen we weinig doen, want Groningen is nu eenmaal een landbouwgebied,* zegt

Groenendijk, sinds 1991

provinciaal archeoloog van

Groningen. *'Er zit niets anders op dan zoveel mogelijk materiaal te behouden voor vernietiging.'*

Opgraven heeft hierbij niet de

prioriteit. Resten van het prehistorische

Oost-Groningen zijn vooral terug te vinden in

zand: het zijn sporen van menselijke activiteit zoals

nederzettingen, akkers en haardkuilen die, eenmaal

blootgelegd, niet in hun oorspronkelijke vorm

bewaard kunnen worden. De bodem blijkt dan toch

vaak de beste bewaarplaats. *'Ik wil zoveel mogelijk*

behouden voor de toekomst, wanneer er wellicht onder-

zoektechnieken bestaan waar wij nu slechts van dromen.

Daarom werken we in de Veenkoloniën en

Westerwolde vooral aan inventarisatie van vindplaatsen

en proberen we met particulieren en overheden in

gesprek te komen over manieren om deze plekken te

behouden. Luks dat niet, dan is er bijna geen ont-

komsten aan opgraven.'

De basis voor dit alles is het omvangrijke promotieonderzoek van Groenendijk, dat in september in

bewerkte vorm verschijnt onder de titel *'Op zoek naar de horizon: het landschap van Oost-Groningen en zijn bewoners tussen 8000 voor Chr. en 1000 na Chr.'* In dit boek, geschreven voor de geïnteresseerde

leek, geeft de archeoloog een boeiend overzicht van

het grootste archeologisch

onderzoek dat

liefde voor ontwikkeld en heb me er echt in vastge-

ten.' In 1982 werd hij aangenomen bij het

Biologisch-Archeologisch Instituut van de

Rijksuniversiteit Groningen om in het kader van de

herinrichting te werken aan een archeologische

inventarisatie in Oost-Groningen. *'Ik herinner me*

de eerste kennismaking met het gebied nog goed,' ver-

telt hij. *'Ik had drie jaar gewerkt in het Duitse*

Middelgebergte en kwam op een regenachtige dag

aan in het Groninger land. Dat was

wel even slikken, het leek zo

plat.'

Pionierswerk

Samen met de

onlangs overleden

John Smit, die hem wegwijs

maakte in het gebied, begon

Groenendijk met onderzoek naar vindplaatsen in

de Veenkoloniën. Echt pionierswerk: nooit eerder

was het gebied onderwerp van systematische

archeologische studie. Groenendijk en Smit ontdek-

ten al gauw dat zich vlak onder dat platte grondop-

pervlak een duizenden jaren oud duingebied

bevond, met een schat aan archeologische gegevens.

'De datering van de eerste vondsten leidde ons terug

naar 8000 v. Chr. Dat hadden we nooit verwacht,'

zegt de archeoloog enthousiast. De Veenkoloniën

bleken in de middensteentijd een uiterst aantrekke-

lijk gebied voor jagers en verzamelaars. Anders dan

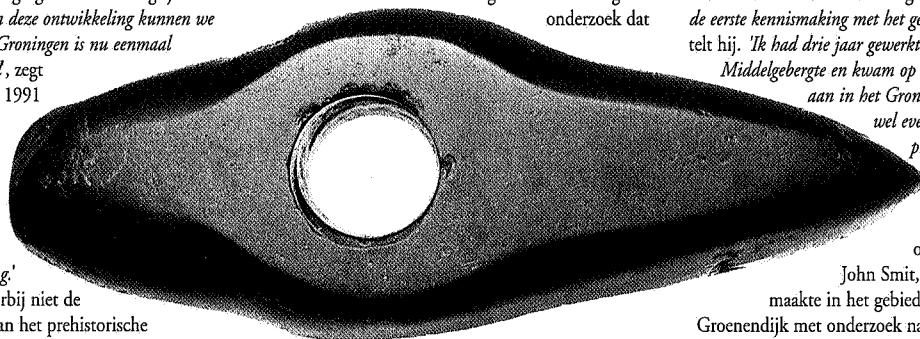
nu was de omgeving toen duinachtig en begroeid

met dennen. De bewoners bouwden hun kampe-

menten op duintoppen, in de nabijheid van vochtige

laagten waarin water bleef staan. De vondsten in

de ze regio, vooral vuurstenen en houtskoolresten,

De inventarisatie bracht veel 'losse' vondsten aan het licht. Hier een 'strijdhamer' gevonden in Westerwolde, foto ROB.

oijt in de Veenkoloniën en Westerwolde is verricht.

Groenendijk schetst in deze uitgave een beeld van

de ontstaansgeschiedenis van het gebied; hiermee

verschafft hij de lezer tevens een kader waarmee het

huidige Oost-Groninger landschap begrepen kan

worden. *'Met dit boek wil ik de streekbevolking zijn*

oudste geschiedenis teruggeven en een bewustzijn creëren

van het waardevolle verleden dat dit gebied kent.'

Groenendijk, die in Leiden studeerde, is gedurende

zijn onderzoek steeds meer overtuigd geraakt van de

landschappelijke en historische waarden van het

Oost-Groninger landschap: *'Ik heb er een speciale*

Tijdens de aanleg van de A7 in 1991, wordt bij Meedernertol een jachtkamp aangetroffen, foto Henny Groenendijk.

dateren van 8000 tot 6000 v. Chr., de middensteentijd. *'Dat was een fantastische ontdekking',* vertelt Groenendijk. *'Het betekende dat zich in de Veenkoloniën geen resten uit andere periodes bevinden die het beeld van de middensteentijd kunnen vertroebelen. Hier kunnen wij dit tijdperk in haar meest zuivere vorm bestuderen en dat is erg bijzonder.'*

Parkachtig landschap

Uit onderzoek naar de reden waarom de bevolking uit het gebied wegtrok, kwam een tweede opzienbarende ontdekking naar voren. Anders dan tot dan toe werd aangenomen, bleek dat niet het oprukken van de veen, maar het dichter wordende bos van de jagers en verzamelaars verdreef. Houtskoolresten uit haardkuilen wezen uit dat het parkachtige landschap met dennen langzamerhand veranderde in

een dicht loofbos op een arme bodem. Dit dwong de bewoners elders een bestaan op te bouwen. Doordat er geen riviertjes waren, vond er geen afwatering plaats, waardoor zich in de loop der eeuwen een dik pak veen vormde. Westerwolde daarentegen kende in de prehistorie wel een wijldertakt systeem van beken en rivieren dat veengroei lange tijd verhinderde. Evenals in de Veenkoloniën vestigde de bevolking zich ook hier op de duintoppen, maar kon er ruim 6000 jaar langer, tot in de late ijzertijd, blijven wonen. Pas toen kwam het veen op en sloot Westerwolde langzamerhand in. De weidegronden werden door het veen opgeslokt, gemiddeld zes hectare per jaar, met als gevolg dat een steeds groter deel van de bevolking wegtrok. Pas in de Middeleeuwen raakte het gebied weer bewoond.

Westerwolde

Anders dan de Veenkoloniën geniet Westerwolde al jaren belangstelling van archeologen. *'Toch wordt de middensteentijd, de periode dat Westerwolde veel verwantschap vertoont met de Veenkoloniën, vaak vergeten',* stelt Groenendijk. *'Daarbij komt dat ook hier de vindplaatsen, die zich veelal onder de essen bevinden, in gevaar zijn. Er is inmiddels zoveel grond afgeploegd, dat ze nauwelijks meer bescherming bieden.'*

Het Oldambt maakte overigens slechts zijdelings deel uit van het onderzoek: *'Hier ligt diep onder de grond een vrijwel onaangeraast Middeleeuws landschap met dorpen en akkers. Als gevolg van stormvloed die het land vanaf de late Middeleeuwen tot in de zestiende eeuw teisterden, raakte het bedekt met een dikke laag zeekei die de onderliggende resten prima beschermt. Dat moeten we voorlopig nog maar zo laten.'*

